

VPLIV INFORMATIVNE LITERATURE V IZBRANIH ELEKTRONSKIH VIRIH NA RAZVOJ GRADNIKOV BRALNE PISMENOSTI

DRAGICA HARAMIJA^{1,2} IN SIMONA PULKO¹

¹ Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija.

E-pošta: dragica.haramija@um.si, simona.pulko@um.si

² Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Maribor, Slovenija.

E-pošta: dragica.haramija@um.si

Povzetek V prispevku je preverjeno, kako informativna literatura v izbranih elektronskih virih (i-učbenik, učno e-okolje, spletna stran) vpliva na razvoj bralne pismenosti, tj. na zmožnost razumevanja in kritičnega vrednotenja informacij. Izbran je bil primer predstavitve osebe kot informativnega besedila v i-učbeniku za slovenščino v 9. razredu OŠ, i-učbeniku za slovenščino v 1. letniku gimnazij, v učnem e-okolju *Slovenščina na dlani* ter na izbranih spletnih straneh. Bralno pismenost določa sedem gradnikov, a so bili za namen raziskave preverjeni trije: razumevanje koncepta bralnega gradiva, razumevanje besedil in kritično branje. Med izbranimi gradivi po zasnovi izstopa učno e-okolje, pri katerem pride še posebej do izraza t. i. izbirni način branja.

Ključne besede:

bralna
pismenost,
učna
gradiva
za slovenščino,
didaktika
jezika in
književnosti,
informativna
mladinska
književnost,
učno
e-okolje

THE INFLUENCE OF INFORMATIVE LITERATURE IN SELECTED ELECTRONIC SOURCES ON THE DEVELOPMENT OF COMPONENTS OF READING LITERACY

DRAGICA HARAMIJA^{1,2} IN SIMONA PULKO¹

¹ University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia.

E-mail: dragica.haramija@um.si, simona.pulko@um.si

² University of Maribor, Faculty of Education, Maribor, Slovenia.

E-mail: dragica.haramija@um.si

Abstract The paper examines how informative literature in selected electronic sources (i-textbook, e-learning environment, website) influences the development of reading literacy, i.e., the ability to understand and critically evaluate information. An example of presenting a person as a type of informative text in an i-textbook for Slovene in the 9th grade of primary schools, in an i-textbook for Slovene in the 1st year of grammar schools, in the e-learning environment “*Slovene in the Palm of your Hand*”, and on selected websites was chosen. Reading literacy is defined by seven components of reading literacy, three of which were tested for the purpose of the research: comprehending the concept of reading material, text understanding, and critical reading. Among the selected materials, the e-learning environment stands out by its design, in which the term optional reading mode is especially useful.

Keywords:

reading
literacy,
i-learning
materials,
didactics of
language and
literature,
informative
youth
literature,
e-learning
environment

1 Uvod¹

V prispevku smo povezali spoznanja dveh projektov, *Slovenščina na dlani* in OBJEM, s spoznanji stroke o učnih e-okoljih, in sicer pri učnem predmetu slovenščina. Najprej je opredeljena bralna pismenost, kakor jo definira *Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti 2019–2030* (2019), predstavljeni so gradniki bralne pismenosti, ki se intenzivno razvijajo v času izobraževanja (od vrta do konca srednje šole), oboje pa je povezano z učenjem slovenščine v e-okolju.

Bralna pismenost je v *Nacionalni strategiji za razvoj bralne pismenosti 2019–2030* definirana kot:

stalno razvijajoča se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega in bralno kulturo (pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje). Zato je temelj vseh drugih pismenosti² in je ključna za razvijanje posameznikovih in posamezničnih sposobnosti ter njuno uspešno sodelovanje v družbi. (*Nacionalna strategija* 2019: 3)

Bralna pismenost se torej razvija vse človekovo življenje, zlasti intenzivno v času izobraževanja, pri čemer se v osnovno- in srednješolskem prostoru navezuje na vse predmete oz. vsa strokovna področja, ki so umeščena v osnovno- in srednješolske kurikule. V projektu OBJEM³ so bili razviti gradniki bralne pismenosti, ki imajo 7 skupnih izhodišč: (1) Vsi gradniki se razvijajo v povezavi s cilji in z vsebinami pri vseh predmetih/področjih. (2) Vsak gradnik se razvija kot del celote. (3) Izhodišče za razvijanje gradnikov so besedila (pisna, govornjena, avdio, video ...) vseh predmetov/področij. Vrsta in zahtevnost besedil se po vertikali stopnjujeta z obsegom vsebine, njeno abstraktnostjo (tudi v povezavi s terminologijo) in poglobljenostjo ter jezikovno zahtevnostjo. (4) Integriranost – gradnik, ki je usvojen v nekem obdobju, se razvija tudi v kasnejših obdobjih, čeprav ni izrecno zapisano.

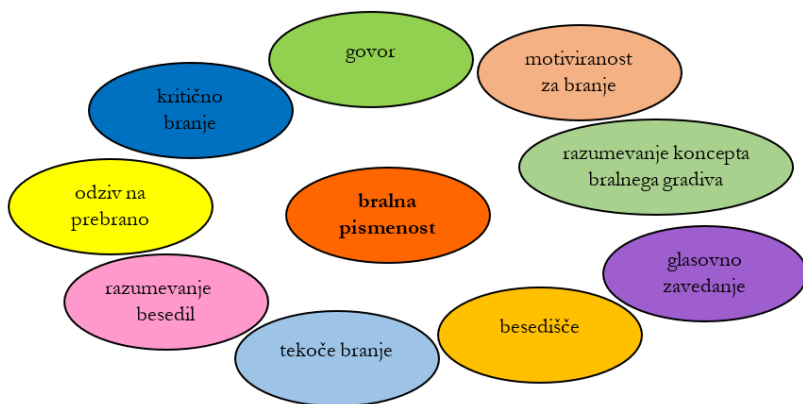
¹ Prispevek je nastal v okviru projekta *Slovenščina na dlani* (JR-ESS-PROŽNE OBLIKE UČENJA), ki ga sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.

² Bralna pismenost je ena od sestavin pismenosti, ki poleg branja vključuje tudi poslušanje, govorjenje in pisanje. Ker gre za strategijo bralne pismenosti, se v njej osredinjamo na bralno aktivnost, pisanje pa omenjamo v povezavi z odzivom na prebrano.

³ Nosilec projekta OBJEM (Ozaveščanje, Branje, Jezik, Evalvacija, Modeli) je Zavod RS za šolstvo (trajanje projekta od 2017 do junija 2022).

(5) Gradnike razvijamo sistematično: načrtno in premišljeno v celotnem izvedbenem kurikulumu in pri pouku vseh predmetov. (6) Pri razvijanju gradnikov se upoštevajo razvoj, predznanje, potrebe in posebnosti vsakega otroka/učenca/dijaka. (7) Gradniki se razvijajo procesno, skozi daljše obdobje, zato je opis pričakovanega dosežka zapisan ob koncu obdobja (*Gradniki bralne pismenosti* 2020: 6).

V monografiji *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* (2020) so podane utemeljitve posameznega gradnika (prim. sliko 1), pri čemer je bila izhodišče bralna pismenost v navezavi z vsemi področji dejavnosti v vrtcu oz. s predmeti v OŠ in SŠ.

Slika 1: Gradniki bralne pismenosti

Vir: Haramija 2020: 1

2 Metodologija

V izhodišču so upoštevane štiri vrste omejitev: (1) gradivna omejitev: gradiva smo iskali v e-okolju; (2) starostna omejitev: iskali, analizirali in vrednotili smo besedila, ki so primerna za branje v 3. vzgojno-izobraževalnem obdobju (v nadaljevanju VIO) in v srednji šoli; (3) omejitev na strokovno področje: gradiva se navezujejo na predmet slovenščina; (4) omejitev na gradnike: osredinjamo se na tri gradnike, in sicer razumevanje koncepta bralnega gradiva, razumevanje besedil in kritično branje.

3 Značilnosti učnih e-okolij in e-okolja *Slovenščina na dlani*

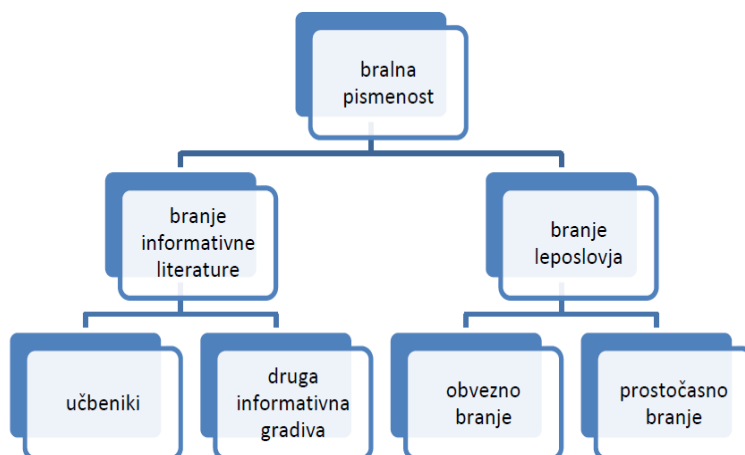
Spretni uporabniki in uporabnice spleta, ki se znajo učiti iz spletnih besedil, vedo, da informacije, ki jih iščejo, niso zmeraj vidne (kot so vidne v tiskanem besedilu). To, kar učenec, učenka išče, je po navadi skrito za več plastmi povezav, vdelenih povezav, pojavnih oken ... Informacija postane vidna šele s klikom na pravo povezavo, pogosto pa postane vidna šele po kliku na ustrezno ikono, kar pomeni, da je iskanje večplastno, večslojno. Da bi se učeči se, učeča se lahko učil s pomočjo tako strukturiranega besedila, potrebuje zmožnost reševanja problemov s pomočjo t. i. mnogoslojnega inferenčnega sklepanja, zmožnost napovedovanja in presojanja, ali je bila izbrana možnost relevantna ali povsem nerelevantna. Odprti informacijski prostor zahteva inferenčno sklepanje onkraj tega, kar zaznavajo oči učečih se. Razumevanje besedil na spletu od učečih se zahteva hitro orientacijo v novem tridimenzionalnem prostoru, ki se razteza onkraj tistega, kar je mogoče zaznati le s čuti. To pa pomeni, da mnogoslojno inferenčno sklepanje od učečih se zahteva veliko večjo količino hipotetičnega mišljenja kot branje in učenje iz klasičnega linearnega vira (Kordigel Aberšek 2020: 191).

Sestavo zmožnosti učenja s spleta, ki jo lahko razumemo kot analogijo funkcionalni pismenosti v e-okolju, J. D. Leu (Leu idr. 2008, 2014, 2015, povz. po Kordigel Aberšek 2020) opisuje kot zelo zapleteno zmožnost, ki je sestavljena iz naslednjih strukturnih elementov: zmožnosti razumevanja in tvorjenja vprašanj, zmožnosti lociranja informacij, zmožnosti kritičnega vrednotenja informacij, zmožnosti povezovanja informacij in zmožnosti komuniciranja o novem znanju. Vse to lahko povežemo tudi z gradniki bralne pismenosti.

Ob branju informativne literature so pomembni različni gradniki bralne pismenosti, zlasti motiviranost za branje in besedišče (oz. besedni zaklad). Ne glede na medij, v katerem učenke in učenci, dijakinje in dijaki izvajajo vse štiri dejavnosti bralne pismenosti, je motivacija za branje eno ključnih izhodišč razvoja bralne pismenosti. Ker obravnavamo gradiva, primerna za 3. VIO in srednjo šolo, je pomembno zavedanje, da naj bi imeli učenci in učenke ter dijaki in dijakinje že razvito notranjo motivacijo, pri čemer sta zunanja in notranja motivacija le dve skrajnosti, med njima pa se nahajajo različne stopnje ponotranjenja bralne motivacije: »Intrinzična bralna motivacija se po tej teoriji nanaša na tiste bralne dejavnosti, ki so nagrajujoče same

po sebi – motivacija za opravljanje teh dejavnosti torej ni odvisna od zunanjih vzpodbud« (Bošnjak in Košir 2020: 67).

Pri razumevanju koncepta bralnega gradiva je pomembno zavedanje o različnih načinih branja glede na namen in posledično vrsto bralnih gradiv. Besedila pri pouku načeloma delimo v dve veliki skupini glede na usmerjenost mladega bralca, in sicer na branje umetnostnih besedil oz. leposlovja in branje neumetnostnih oz. informativnih gradiv. V zadnjih letih se pojavlja vedno več hibridnih besedil, ki so leposlovno-informativna ali informativno-leposlovna, ta pa so za spodbujanje branja pri različnih predmetih zelo pomembna (prim. sliko 2).

Slika 2: Razvrstitev tiskanih in elektronskih bralnih gradiv

Vir: Haramija, Ivanuš Grmek 2020

Informativno-literarna besedila imajo v ospredju informacije, pisana so esejistično; zaradi njihovega načina ubeseditve torej ne sodijo v skupino (čistih) informativnih besedil. Pri tovrstnih besedilih je opaziti tri homogene skupine: v ospredju je oseba, v ospredju je dogodek ali pojav, v ospredju je razlaga nekega pojma.

Ne glede na medij je pomembno zavedanje, da so načeloma vsa sodobna bralna gradiva (tudi leposlovna), zlasti pa informativna učna gradiva (učbeniki, delovni zvezki, enciklopedije, monografske publikacije vseh znanstvenih disciplin), multimodalna. Večina gradiv se torej ne izraža več le z jezikovnim kodom sporočanja

(monomodalna pismenost), temveč so za predstavitev snovi uporabljene slike, fotografije, grafi, zemljevidi ipd. Multimodalna pismenost namreč

od bralca zahteva sestavljanje več kodov sporočanja, da bi njihov sumativni pomen razkril celotno delo. Linearno branje poteka od leve proti desni, od zgoraj navzdol, in sicer ne glede na to, ali gre za informativno ali leposlovno bralno gradivo. Izbirno branje načeloma ni linearno, temveč bralec sestavlja parcialne pomene, šele na koncu lahko sestavi celoto. (Haramija in Batič 2020: 83)

Interaktivno učno e-okolje *Slovenščina na dlani*, ki nastaja na Univerzi v Mariboru, ima naslednje značilnosti: je visoko avtomatizirano in za določene sklope omogoča skoraj neomejeno število primerov za posamezne vaje, se samodejno prilagaja potrebam vsakega posameznega uporabnika oz. uporabnice, je interaktivno, saj samodejno in sproti daje informacije o uspešnosti in samodejno usmerja med nalogami ter za motivacijo izkorišča igrifikacijske elemente; navedeno pomeni, da presega zasnovano delovnega zvezka in njegov prenos v elektronsko obliko (Ulčnik idr. 2017).

4 Izbirni način branja in strategije za razumevanje informacij

Linearno branje je torej vnaprej določeno, v slovenščini poteka od leve proti desni in od zgoraj navzdol, besedilo se ne spreminja, bralec ne vpliva na besedilo. Izbirni način branja je bistveno drugačen, saj je, kot ugotavlja Meta Grosman, t. i. večdimenzionalno branje odvisno od bralčeve strategije, njegovega interesa, torej ima bralec pomembno vlogo pri kvaliteti in koherentnosti besedila ter izbere svojo pot do cilja (Grosman 2011: 33–37).

Izbirni način branja je odvisen od več dejavnikov:

- pojavlja se v tiskanih in elektronskih gradivih,
- glede na vrsto gradiva se v izbirnem načinu berejo posebne oblike leposlovja, to so stripi in sodobne slikanice, še bolj pogosto pa je ta način branja uveljavljen v učbenikih in drugih informativnih gradivih, pisanih v poljudnoznanstvenem jeziku,

- v e-okolju so (kot hipertekst) lahko dodane zvočne in vizualne vsebine z različnimi kodi sporočanja.

V učnem e-okolju se bralna pismenost kot temelj vseh pismenosti navezuje na digitalno pismenost. V priročniku *Razvijanje digitalne pismenosti (Developing digital literacies 2014)*⁴ je poudarjenih sedem elementov, ki tvorijo digitalno pismenost:

- medijska pismenost: kritično branje in komunikacija v različnih medijih,
- komunikacija in sodelovanje: vključenost digitalne mreže z namenom raziskovanja in učenja,
- upravljanje identitete in kariere: upravljanje s spletno identiteto in digitalnim slovesom,
- IKT pismenost: sprejemanje, prilagajanje in uporaba digitalnih naprav, aplikacij in storitev,
- učenje učenja: učinkovito učenje v tehnološko bogatih okoljih,
- digitalni študij: sodelovanje v nastajajočih akademskih, profesionalnih in raziskovalnih praksah, ki so odvisne od digitalnih sistemov,
- informacijska pismenost: iskanje, interpretacija, vrednotenje, upravljanje in deljenje informacij.

Trije elementi digitalne pismenosti, IKT, učenje učenja in informacijska pismenost, so za mlade v 3. VIO OŠ in srednješolce izjemnega pomena, a učbeniki za slovenščino teh elementov ne razvijajo.

Digitalna pismenost je potrebna za iskanje, razumevanje in vrednotenje vseh e-gradiv, v izobraževalnem prostoru so to i-učbeniki. Za slovenščino so bili doslej izdani trije, in sicer za 8. in 9. razred OŠ ter 1. letnik gimnazij.

Izdelani so bili kriteriji za presojo tovrstnih gradiv (prim. tabelo 1).

⁴ JISC (Joint Information Systems Committee) je javna služba, ki v Veliki Britaniji skrbi za digitalno pismenost, med drugim so izdali tudi navedeni priročnik.

Tabela 1: Vidiki za presojanje gradiva

Vir: Suban, Sambolić Beganović (2015)

Vidik	Prisotnost vidika			Kako se vidik izraža?	Kakšne so didaktične vrednosti vidika? Kako bi ga vključili v pouk (namen, faza, oblika dela)?	Kaj bi dodali ali spremenili/izboljšali?
	da	delno	ne			
Večpredstavnostni elementi (dinamična slika, simulacije, video, zvok, drugo)						
Možnosti upravljanja z večpredstavnostnimi elementi (zvezno/diskretno (npr. drsniki)/ni mogoče upravljati/drugo)						
Interaktivni elementi (splet, simulacija, naloga, problem, didaktična igra, drugo)						
Aktivnosti učenca (v kolikšni meri vsebine vzpodbujajo učenčevo aktivnost, ali je podana vzpodbuda tudi za konkretno dejavnost učenca?)						
Primernost vsebine za samostojno delo učenca						

Suban in Sambolić Beganović (2015, povz. po Carr 2010) glede e-branja opozarjata, da premik s papirja na zaslon ne spremeni zgolj načina brskanja po besedilu, ampak vpliva tudi na stopnjo pozornosti, ki mu jo posvečamo, ter stopnjo poglobljenosti v branje oz. besedilo.

Za i-učbenike, ki so ponujeni za slovenščino, navedeno ne velja, saj gre za osnovni (zaprt) princip prenosa besedila na splet; i-učbeniki torej ne navajajo na brskanje po spletu, iskanje kakovostnih informacij, zastavljanje problemskih vprašanj in iskanje odgovorov nanje.

5 Primeri

Izmed besedil, ki se obravnavajo v izbranih virih in so tudi sestavni del učnih načrtov za 3. VIO OŠ ter gimnazij, smo za analizo v prispevku izbrali:

- opis in oznako osebe v i-učbeniku za 9. razred *Slovenščina 9* (Črešnik idr. 2015) v poglavju *Pokaži mi svojo sliko in povem ti, kdo si*,⁵
- predstavitev osebe v i-učbeniku za 1. letnik gimnazij *Slovenščina 1* (Podvršnik idr. 2015) v poglavju *Predstavitve osebe*, ki vključuje tudi opis življenja osebe,⁶
- opis življenja osebe (učno e-okolje *Slovenščina na dlani*),
- predstavitev osebe (besedilo, najdeno na spletni strani).

Analiza je bila narejena po predstavljenih kriterijih v poglavju 4: prisotnost večpredstavnostnih elementov, prisotnost možnosti upravljanja, prisotnost interaktivnih elementov, aktivnost učečega se, učeče se, primernost za samostojno delo učečega se, učeče se in možnosti razvijanja gradnikov bralne pismenosti.

5.1 Analiza opisa in oznake v i-učbeniku *Slovenščina 9*

Prvi kriterij, ki predvideva prisotnost večpredstavnostnih elementov, kot so npr. dinamična slika, video, zvok, simulacije, je prisoten zgolj v eni nalogi, in sicer učeči se, učeča se avdio posnetek poveže s fotografijo znane osebnosti. Obravnavana vsebina je takšna, da bi pričakovali več nalog, v katerih bi bil prisoten obravnavani kriterij, zlasti dinamična slika in videoposnetek bi lahko predstavljala izhodišče za poglobljeno in avtentično obravnavo.

Drugi kriterij po Suban in Sambolić Beganović (2015) predvideva pristnost možnosti upravljanja. Ta kriterij je v analiziranem i-učbeniku dosledno upoštevan; upravljanje je predvideno z različnimi pristopi predvsem z drsniki, in sicer z drsnimi ikonami *Besedilo, Odgovor* (ko se prikaže odgovor, je ponujena drsna ikona *Skrij*), *Preveri, SSKJ, Počisti, Primer* (pri takšnem tipu naloge je zmeraj ponujen predlog izboljšane

⁵ V poglavju je predstavljena 17-letna Leda Krošelj, dijakinja brežiške gimnazije, ki je uspešna športnica (skakalka v višino s palico).

⁶ V poglavju je v besedilu predstavljen 15-letni Jan, dijak prvega letnika gimnazije Ledina. V prvem delu besedila je podan opis osebe, v drugem delu oznaka, v tretjem pa pripoved o osebi.

besedila), *Trditve*, *Preveri* pri nalogah alternativnega tipa omogoča možnost *Počisti*, kar učencu, učenki omogoča večkratno reševanje naloge in popravljanje napačnih odgovorov.

Tretji kriterij predvideva prisotnost interaktivnih elementov, kot so npr. uporaba spleta, simulacije, didaktične igre. Tudi ta kriterij je upoštevan delno, saj učenci se ne navajajo na brskanje po spletu, prav tako jim ne ponujajo spletnih povezav, s pomočjo katerih bi lahko iskali uporabne informacije, lahko pa v to kategorijo umestimo nalogo, pri kateri učeči se rešuje izpolnjevanje (tj. prisotnost didaktične igre).

Aktivnost učečega se, učeče se je četrti kriterij, po katerem je bilo analizirano izbrano poglavje. Ta kriterij je dosledno upoštevan, saj so naloge zasnovane tako, da vzpodbujajo učenca, učenko k aktivnemu delu bodisi z besedilom (opis in oznaka vrstnice) bodisi z zastavljenimi nalogami. V i-učbeniku so prisotni tudi elementi formativnega spremljanja, pri katerih učeči se, učeča se ovrednoti svoje znanje, in sicer s pomočjo kriterijev uspešnosti navede, kako je usvojil/-a cilje obravnavanega poglavja (povzemanje teme, ključnih besed in bistvenih podatkov), bi pa bilo pričakovano, da bi bilo usvojenih ciljev več.

Peti kriterij, primernost za samostojno delo učečega se, učeče se, je dosledno upoštevan, saj so vsebine in naloge zasnovane upoštevajoč ciljno skupino in njihove zmožnosti, pestrost in raznolikost nalog pa deluje motivirajoče in učenca, učenko vzpodbuja tudi pri samostojnem delu, učenju.

Zadnji kriterij, upoštevan v analizi, je bil možnost razvijanja gradnikov bralne pismenosti (upoštevani so bili trije gradniki: razumevanje koncepta bralnega gradiva, razumevanje besedil in kritično branje). Glede na zasnovo in strukturo nalog v analiziranem poglavju lahko sklenemo, da so vsebine v analiziranem poglavju zastavljene tako, da gradnika razumevanje koncepta bralnega gradiva in razumevanje besedil lahko razvijamo, vsekakor pa razvijanje gradnika kritično branje z uporabo gradiva predvideva dodatno delo učitelja, učiteljice, če želi omenjeni gradnik ustrezno razvijati.

5.2 Analiza opisa in oznake v i-učbeniku *Slovenščina 1*

Opis življenja osebe je v analiziranem i-učbeniku za 1. letnik gimnazij *Slovenščina 1* vezan na poglavje *Predstavitev osebe*.

Večpredstavnostni elementi, kot so npr. dinamična slika, video, zvok, simulacije, so prisotni zgolj v dveh nalogah, in sicer dijak, dijakinja dinamično sliko osebe poveže z opisom osebe, prisoten je tudi primer simulacije priprave Facebook profila. Zagotovo je obravnavana vsebina takšna, da bi pričakovali več nalog, v katerih bi bil prisoten analizirani kriterij, saj bi zlasti elementi dinamične slike ter video- in avdioposnetkov, pa tudi simulacij lahko predstavljali izhodišče za poglobljeno in avtentično obravnavo vsebine.

Možnosti upravljanja so sicer v analiziranem i-učbeniku prisotne, a je nabor različnih možnosti upravljanja v primerjavi z i-učbenikom za 9. razred precej bolj skop; upravljanje je predvideno z uporabo drsnikov, in sicer z drsnima ikonama *Preveri odgovor* (ob prikazu odgovora se ponudi možnost *Skrij*), *Preveri* (pri različnih tipih nalog, ki vsebujejo tovrstno preverjanje pravilnosti odgovora pa se prikažejo ikone *Začni znova*, *Prikaži odgovore*, *Tvoj rezultat je*) kar dijaku, dijakinji omogoča večkratno reševanje naloge in popravljanje napačnih odgovorov oz. možnost izbire vpogleda v pravilne odgovore, če mu, ji naloga predstavlja preveč težav.

Kriterij, ki predvideva prisotnost interaktivnih elementov, kot so npr. uporaba spleta, simulacije, didaktične igre, je upoštevan delno, saj učečih se ne navaja na brskanje po spletu, prav tako jim ne ponuja spletnih povezav, čeprav tako naloga oblikovanja Facebook profila (in naloge, ki so te izpeljane), kakor tudi naloga prebiranja besedila *Spominčice.si* nagovarjajo k temu, zato zlasti pri slednji preseneča odločitve, da je besedilo s spletne strani vstavljeno v obravnavano poglavje brez povezave na splet.

Aktivnost učečega se, učeče se in primernost za samostojno delo učečega se, učeče se sta kriterija, ki sta v analiziranem poglavju i-učbenika dosledno upoštevana. Naloge so zasnovane tako, da vzpodbujajo dijaka, dijakinjo k aktivnemu delu bodisi z besedilom/-i bodisi z zastavljenimi nalogami, prav tako pa je upoštevana ciljna skupina in njene zmožnosti; ob tem pa pestrost in raznolikost nalog pa deluje

motivirajoče in dijaka, dijakinjo vzpodbuja tudi pri samostojnem delu, učenju; je pa nalog v okviru analiziranega skopa precej manj kot v i-učbeniku *Slovenščina 9*.

Zadnji kriterij, ki je bil v analizi upoštevan, je bila analiza možnosti razvijanja gradnikov bralne pismenosti, pri čemer so bili upoštevani tirje gradniki, to so razumevanje koncepta bralnega gradiva, razumevanje besedil in kritično branje. Glede na zasnovo in strukturo nalog v analiziranem poglavju lahko sklenemo, da so vsebine v analiziranem poglavju zastavljene tako, da gradnika razumevanje koncepta bralnega gradiva in razumevanje besedil lahko razvijamo, vsekakor pa mora učitelj, učiteljica pripraviti dodaten sklop nalog, zlasti če želi obravnavani gradnik kritično branje celovito in premišljeno razvijati, saj analizirani sklop nalog za razvijanje tega gradnika skoraj ne vsebuje.

5.3 Analiza opisa o življenju osebe v učnem e-okolju *Slovenščina na dlani*

Tudi pri analizi opisa življenja osebe v učnem e-okolju *Slovenščina na dlani* so bili upoštevani kriteriji, predstavljeni v poglavju 4.

Prvi kriterij, ki predvideva prisotnost večpredstavnostnih elementov, kot so npr. dinamična slika, video, zvok, simulacije, je v analiziranem sklopu upoštevan. Tudi sicer velja poudariti, da je zasnova v zbirki BERTA oblikovana tako, da je ob reševanju nalog ob robu ves čas ponujena možnost klika na besedilo, kar učečemu se, učeči se omogoča nenehno vračanje k besedilu oziroma vanj brez premikanja naprej in nazaj.

Pristnost možnosti upravljanja je dosledno upoštevana; upravljanje je predvideno z različnimi pristopi predvsem z drsniki, in sicer z drsnimi ikonami *Besedilo*, *Vprašanja* in *Alternative*, kar učencu, učenki omogoča večkratno reševanje naloge, preverjanje in popravljanje napačnih odgovorov.

Tretji kriterij predvideva prisotnost interaktivnih elementov, kot so npr. uporaba spleta, simulacije, didaktične igre. Tudi ta kriterij je dosledno upoštevan, saj učeče se navaja na brskanje po spletu, preverjanje točnosti podatkov (npr. v analiziranem sklopu preverjanje točnosti podatkov o Gledališču ZATO), prav tako pa učeče se navaja na uporabo in brskanje po spletnih priročnikih in slovarjih. Analizirani sklop vsebuje tudi didaktično igro, in sicer rešeto.

Učni sklop vzpodbuja aktivnost učečega se, učeče se, saj so naloge zasnovane tako, da vzpodbujajo učečega se, učečo se k aktivnemu delu bodisi z avtentičnim besedilom (opis življenja Tadeja Toša) bodisi z zastavljenimi nalogami. V e-učnem okolju so ves čas prisotni tudi elementi formativnega spremljanja, pri katerem učeči se, učeča se sproti prejema povratno informacijo o doseženih ciljih, prav tako pa je ta informacija na voljo tudi učitelju, učiteljici.

Tudi primernost za samostojno delo učečega se, učeče se (peti kriterij), je dosledno upoštevan, saj so vsebine in naloge zasnovane upoštevajoč ciljno skupino in njihove zmožnosti, pestrost in raznolikost nalog pa deluje motivirajoče in učečega se, učečo se vzpodbuja tudi k samostojnemu delu, učenju.

Glede na zasnovo in strukturo nalog v analiziranem poglavju lahko sklenemo, da so vsebine v analiziranem poglavju zastavljene tako, da gradnika razumevanje koncepta bralnega gradiva in razumevanje besedil lahko razvijamo, prav tako pa velja poudariti, da je tudi razvijanje gradnika kritično branje namenjeno veliko pozornosti, saj učeči se, učeča uporablja različne bralne vire, preverja točnost podatkov, se odziva na prebrano in gradivo skozi različne naloge tudi presoja, vse to pa so pomembni elementi gradnika kritično branje. Tako lahko sklenemo, da zasnova analiziranega sklopa omogoča razvijanje izbranih gradnikov bralne pismenosti.

5.4 Predstavitev osebe s prostim iskanjem po različnih brskalnikih in platformah

Za namen analize je bil upoštevan iskalni niz: prispevek o znani osebi, Charlie Chaplin. V spletnem brskalniku Google je bilo 5. 4. 2021 mogoče najti 46.300.000 zadetkov; hkrati se izkaže, da najbolj relevantni zadetki niso na prvih mestih. Postopek izločanja oz. iskanja relevantne informacije je odvisen od namena iskanja (torej je treba premisliti, kaj iščemo, kakšno informacijo potrebujemo, kakšen tip besedil iščemo ipd.). Načeloma najprej poiščemo uradno spletno stran, na kateri bi morale biti vse informacije relevantne. V danem primeru uradna spletna stran obstaja (umeščena je šele na 8. mesto za slovensko in angleško Wikipedijo in filmskimi posnetki).⁷

⁷ Prim. <https://www.charliechaplin.com/>.

Iskanje na portalu Cobiss+ je istega dne ponudilo 187 zadetkov, pri čemer po predmetnih oznakah večina zadetkov sodi med predstavitve filmskih zvrsti, žanrov, motivov ter splošnim oznakama film in kinematografija ali film kot industrija. 30 zadetkov se navezuje na biografske in sorodne študije, torej gre za avtobiografije in biografije o Charlieju Chaplinu. Več kot sto gradiv je napisanih v angleščini, 41 v slovenščini (vključno s prevodi). Mogoča je omejitev na jezik izvirnika, letnico izida (oz. zamejeno iskanje med dvema letnicama izidov), vrsto gradiva ipd. Vse to omogoča natančnejše iskanje, kadar je jasno, kateri podatek učeči se potrebuje.

Ob poznavanju principov Boolovega poižvedovanja⁸ nudi tak način najboljše rezultate, zlasti kadar šolajoči se pripravljajo npr. seminarske naloge ali raziskovalne projekte, saj lahko najdejo bistveno več podatkov, kakor jih ponujajo učbeniki, hkrati pa seveda velja tudi obratno: preveč podatkov lahko vodi do napačnih informacij, če uporabnik ali uporabnica ne zna ločevati med kakovostnimi in verodostojnimi ter nekakovostnimi viri.

Primerjava različnih pregledanih gradiv potrjuje dejstvo, da v sodobnosti podatkov ni težko najti, večja težava pa nastopi pri vrednotenju virov in njihovi relevantnosti.

6 Sklep

Analiza in primerjava i-učbenikov ter e-učnega okolja, upoštevajoč kriterije presoje ustreznosti e-gradiv, je pokazala, da so določeni kriteriji v analiziranih i-učbenikih za slovenščino za 9. razred OŠ in 1. letnik gimnazij dosledno upoštevani, to so prisotnost možnosti upravljanja, spodbujanje aktivnosti učečega se, učeče se in primernost za samostojno delo učečega se, učeče se, medtem ko sta kriterija prisotnost večpredstavnostnih elementov in prisotnost interaktivnih elementov upoštevana le delno. Glede na zasnovo in strukturo nalog v analiziranih poglavjih i-učbenikov lahko sklenemo, da so vsebine zastavljene tako, da gradnika razumevanje koncepta bralnega gradiva in razumevanje besedil lahko razvijamo, vsekakor pa razvijanje gradnika kritično branje z uporabo gradiva predvideva dodatno delo učitelja, učiteljice, če želi omenjeni gradnik ustrezno razvijati. Gradiva, pripravljena za učno e-okolje *Slovenščina na dlani*, dobro podpirajo razvijanje multimodalne

⁸ Boolovo poižvedovanje je metoda uporabe iskalnika, ki omogoča kombiniranje besed in stavkov z besedami in, ali, ne, in blizu, skupaj s simboloma + (dodaj) in - (odštevanje), da omejimo rezultate iskanja in zmanjšamo število vrnjenih nepovezanih rezultatov.

pismenosti in razvijanje izbirnega načina branja v kontroliranem e-okolju. Pri tem spodbujajo učenje postopkov iskanja kakovostnih informacij na spletu, in sicer z iskanjem resničnih in preverljivih podatkov, z izbiro kakovostnih ključnih besed in omejevanjem zadetkov. E-okolje omogoča samodejno prilagajanje potrebam vsakega posameznega uporabnika oz. uporabnice in omogoča formativno spremljanje, saj ponuja sprotne informacije o uspešnosti in samodejno usmerja med nalogami ter za motivacijo izkorišča igrifikacijske elemente. Pripravljena gradiva upoštevajo tudi gradnike bralne pismenosti, pri čemer različne težavnostne stopnje omogočajo prilagoditve glede na znanje, spretnosti in zmožnosti uporabnikov in uporabnic. Med najpomembnejšimi gradniki (ob besedišču in razumevanju prebranega in kritičnem branju) je razumevanje koncepta bralnega gradiva, ki vsebuje prvine multimodalnosti. Možnost kombiniranja zaprtega (in kontroliranega) učnega e-okolja v povezavi z uporabo usmerjenega iskanja informacij je lahko koristen doprinos k znanju digitalne pismenosti učee se skupnosti.

Literatura

- Blanka BOŠNĀK in Katja KOŠIR, 2020: Motiviranost za branje. 2. gradnik. *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča*. Maribor: Univerzitetna založba UM, Pedagoška fakulteta; Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 59–80.
- Vlasta ČREŠNIK, Mateja JANKOVIČ ČURIČ, Jana JANŠA, Jerneja JELOVČAN KOSELJ, Sanja LEBEN JAZBEC, Tatjana LOTRIČ KOMAC, Katja VIDMAR, Katja ZAMUDA, Tina ŽAGAR PERNAR in Matej ŽIST, 2015: *Slovenščina 9. 1-učbenik za slovenščino v 9. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Dostop 4. 4. 2021 na <https://eucbeniki.sio.si/slo9/index.html>
- Developing digital literacies*. Dostop 1. 4. 2021 na <https://www.jisc.ac.uk/guides/developing-digital-literacies>
Poslovenili Mojca Suban in Amela Sambolić Beganović. Dostop 1. 4. 2021 na <https://www.zrss.si/naravoslovje2015/files/cetrtek-delavnice/Digitalna-in-bralna-pismenost-za-branje.pdf>
- Meta GROSMAN, 2011: Branje umetnostnih besedil za višjo bralno pismenost – rezultati PISA 2009. *Vloga slikovnih sestavin pri sporazumevanju*. Zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. 25–39
- Dragica HARAMIJA (ur.), 2020: *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča*. Maribor: Univerzitetna založba UM, Pedagoška fakulteta; Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostop 5. 4. 2021 na <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/515>
- Dragica HARAMIJA in Janja BATIČ, 2020: Razumevanje koncepta bralnega gradiva: 3. gradnik. *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča*. Ur. Dragica Haramija. Maribor: Univerzitetna založba UM; Pedagoška fakulteta; Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 83–105.
- Dragica HARAMIJA in Milena IVANUŠ GRMEK, 2020: Gradniki bralne pismenosti. *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča*. Ur. Dragica Haramija. Maribor: Univerzitetna založba UM, Pedagoška fakulteta; Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 5–28.
- Interaktivno e-okolje Slovenščina na dlani*. Dostop 5. 4. 2021 na <https://ietk.feri.um.si/portfolio/interaktivno-e-okolje-slovenscina-na-dlani/>

- Mira KRAJNC IVIČ, 2020: Obravnava besedil: merila za razlikovanje med besedilno vrsto in besedilnim tipom. *Slavistična revija* 68/1, 55–71.
- Metka KORDIGEL ABERŠEK, 2020: Zmote o usvajanju funkcionalne pismenosti v e-okolju in nove naloge didaktike slovenščine. *Slavia Centralis* 13/2, 187–201.
- Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti (2019–2030), 2019. Dostop 6. 7. 2021 na <https://www.gov.si/novice/2020-01-15-nacionalna-strategija-za-razvoj-bralne-pismenosti-za-obdobje-2019-2030/>
- Klementina PODVRŠNIK, Marijana KLEMENČIČ GLAVICA, Nataša KRALJ in Mateja ČRV SUŽNIK, 2015: *Slovenščina 1. I-učbenik za slovenščino v 1. letniku gimnazij*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Dostop 4. 4. 2021 na <https://eucbeniki.sio.si/slo1/index.html>
- Slovenščina na dlani. Interaktivno učno e-okolje*. Dostop 4. 4. 2021 na <http://projekt.slo-na-dlani.si/sl/>
- Mojca SUBAN in Amela SAMBOLIČ BEGANOVIČ, 2015: *Vidiki za presojanje gradiva*. Dostop 5. 4. 2021 na <https://www.zrss.si/naravoslovje2015/files/cetrtek-delavnice/Digitalna-in-bralna-pismenost-za-branje.pdf>
- Natalija ULČNIK, Mira KRAJNC IVIČ, Simona PULKO, Polonca ŠEK MERTÜK, Milan, OJSTERŠEK in Darinka VERDONIK, 2017: *Prijavni obrazec projekta Slovenščina na dlani*. Maribor: Univerza v Mariboru.

